

Küresel sermaye, küresel sağlık

Prof. Dr. Akif Tan

1961'de Ankara'da doğdu. 1985 yılında Gülhane Askeri Tıp Fakültesi'ni bitirdi. 1990'da GATA Genel Cerrahi AB Dalı'nda uzmanlık eğitimi aldı. 1996 yılında GATA Genel Cerrahi Ana Bilim Dalı'nda yardımcı doçent olarak göreve başladı. 2002 yılında doçent oldu ve 2004 yılında Kıdemli Albay olarak emekliye ayrıldı. Uzun yıllar Özel İstanbul Medipol Hastanesi Genel Cerrahi Kliniğinde görev yapan Tan, geçtiğimiz yıl İstanbul Medipol Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel Cerrahi dalında profesör kadrosuna atandı. Dr. Tan, evlidir ve 2 çocuk babasıdır.

Hollandalı Doktor Mathias Rath, 14 Haziran 2003 tarihinde sağlık sektörünü ve hastalığa dayalı ilaç endüstrisini suçlayarak hatta bu suçların içine Irak Savaşını da dâhil ederek uluslararası suçlar mahkemesine tüm dünyadaki insanlar adına dava açtı. Bu dava konusu, hastalığa dayalı ilaç endüstrisinin soykırım ve insanlık suçu işlediği, Irak Savaşı ile bağlantılı olduğu, iki suç alanında da aynı yatırım guruplarının ve politik yandaşlarının adına ve çıkarlarına hizmet ettiğiydi. Bu dava, ister istemez 1947'deki Nuremberg Savaş Mahkemesini hatırlattı. Çünkü bu mahkemede IG Farben Şirketi gibi büyük bir ilaç karteli ve yöneticilerinin büyük çoğunluğu suçlu bulunmuş; katliam, yağmacılık ve diğer suçlar dâhil insanlığa karşı işlenen suçlardan mahkûm olmuşlardı.

Nuremberg Savaş Mahkemesi, IG Farben Şirketini; Hoechst, Bayer, BASF olarak günümüzde halen devam eden ve her biri eski IG Farben Şirketinden daha büyük olan ilaç firmalarına bölmüştür. Bir petrokimya karteli olan şirket, savaşta kitle katliamlarında kullanılan gazların üretimiyle suçlanmıştı. Amerikalı Başsavcı Telford Taylor, mahkemenin açılış konuşmasında şunları söylemişti; *"Bu iddianame, bu kişileri insanlık tarihindeki en yıkıcı ve tahrip edici savaşa yol açmakla suçlamaktadır. Sanıklara köleleştirme, yağmalama ve cinayet suçlamalarını yöneltmektedir. Asıl savaş suçluları, çılgın Naziler değil bu sanık şirket yöneticileridir. İşledikleri suçlar gün ışığına çıkarılmazsa ve cezalandırılmazsa gelecekte Hitler'in işlediğinden daha*

büyük suçlar işlenecektir." Evet, bu haliyle savcı devasa bir ilaç ve petrokimya şirketini, yöneticilerini savaşınlar kadar hatta daha fazla suçluyor, gelecekte, doğru teşhis edilmediği takdirde, bu tür suçların dünya için daha tehlikeli daha ölümcül olabileceğini söylüyordu.

Daha 1940'larda ilaç endüstrisinin neredeyse bir savaş suçlusu olarak yargılanması, günümüzde yine aynı suçların, bölgesel savaşların ve ilaç endüstrisinin bölgesel savaşlardaki rolü nedeniyle suçlanması, delil ve belgelerle savaş suçları mahkemesinde dava konusu edilmesi, uzun yıllar boyunca ve günümüzde de böylesine ekonomik büyüklüğü olan bir endüstriyi biraz daha büyüteceğine almamızı, biraz daha fazla tartışma konusu yapmamızı, insanlık adına yakından inceleyip sorgulamamızı, bazı temel soruları tekrar tekrar sormamızı gerektiriyor.

Kalp hastalıkları, tansiyon yükseklikleri, şeker ve diğer metabolik hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar ve kanser tedavileri noktasında kullanılan birçok ilaç, aşı, sağlık malzemesi, hastaneler, sağlık kuruluşları ile günümüzde devasa bir boyutu olan sağlık sektörü; elbette dünya hâkimiyetinde egemen olmak isteyenlerce hegemonyal amaçlar için kullanılacak ve bir güçler çatışması söz konusu olacaktır.

İlaç sektörü, beşeri ve veteriner hekimlikte tedavi edici ve koruyucu olarak kullanılan sentetik, biyolojik, bitkisel ve hayvansal kaynaklı ilaç etkin ve yardımcı maddelerinin üretilerek, sağlık hizmetlerine sunulmasını sağla-

yan bir endüstri dalıdır. Tüm dünyada ortalama yaşam sürelerinin artışı dikkat çekmektedir. 1960-2000 yılları arasında ABD, Japonya ve Avrupa'da yaşam süresi ortalama 7-13 yıl artarak 83-85 yaşlarına yükselmiş, Çin'de neredeyse ikiye katlanmış ve 36'dan 70'e çıkmıştır. Bilim ve teknolojinin neden olduğu yenilikler, patent sürelerinin uzaması, sosyal güvenlik uygulamalarının kapsamının genişlemesi, genetik alanındaki gelişmeler ve dünya nüfus artışı ilaç sektörünün devasa şekilde büyümesine neden olmuştur. Sektörün mali gücü 2011 verilerine göre yaklaşık 700 milyar dolar olarak belirlenmiş, 2014 yılında bu rakamın %12'lik bir büyüme ile 760 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. Medikal cihazlarla ilgili sektörel büyüklük 200 milyar dolar, tedavi kurumları ise 300 milyar dolarlık bir pazar oluşturmaktadır. Araştırma geliştirme çalışmalarına ayrılan harcamalara göre; otomotiv, elektronik, yazılım – bilgisayar, uzay – savunma sektörleriyle kıyaslandığında en yüksek payı ilaç sektörü almaktadır.

Kapitalist sistemin "oyun kuralları"nın yürürlükte olduğu küresel dünyada, sektörün ekonomik pasta payı büyüdükçe; ilacın değerini asıl ortaya çıkaracak olan "yarar" kavramı da insan için değil, "sistem" için kendisi için kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumda şunu bir kere daha sorgulamamız gerekmektedir: Günümüz sağlık sisteminde aslolan insan sağlığı mıdır, yoksa kâr ya da kazanç mıdır? Bu sorular; sömürgecilik süreçlerini, bu süreçte bilimin tarafsızlığı ve evrenselliğinin koz olarak kullanıldığını, sömürgeciliğin kapitalizmin gelişmesinde ne kadar önemli bir rol oynadığını bizlere tekrardan

Kapitalist sistemin “oyun kuralları”nın yürürlükte olduğu küresel dünyada, sektörün ekonomik pasta payı büyüdükçe; ilacın değerini asıl ortaya çıkaracak olan “yarar” kavramı da insan için değil, “sistem”in kendisi için kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumda şunu bir kere daha sorgulamamız gerekmektedir: Günümüz sağlık sisteminde aslolan insan sağlığı mıdır, yoksa kâr ya da kazanç mıdır?

gösterebilir. Burada sağlık sektörünün küresel bazdaki yerine geçmeden önce, biraz da kapitalizmin, sömürgeciliğin küreselliğinden söz etmek gerekiyor.

Sömürgeciliğin bir aracı olan modern Batı bilimi, geçen zaman içerisinde kendisini tarafsız ve evrensel olarak alternatifsizmiş gibi sunmayı başardı. Aydınlanma felsefesinden esinlenen fikirler, yerli kültürlerin tahrip edilmesini hem meşrulaştırdı hem de onları değersizleştirdi. Günümüzdeki bilim ve teknoloji taşıyıcıları, sömürgeciliğin başlangıcındaki misyonerlerin yerini almış durumdadır. “Kurtuluş”, başlangıçta birçok ülkede misyonerler sayesinde Hristiyanlaşmaktayken, daha sonra modernleşmekte, daha sonra Batılaşmaktaydı. Şimdilerde adı “kalkınma”, “çağ atlama”, hatta “çağı yakalama” oldu. Bunun sonucu olarak, bir bilim ve bilimsellik çılgınlığı da zihinsel alanı da bütünüyle kaplamış oldu. Bu imajlarla dolu reklamasyonlar, yeni sağlıklı uzun yaşam teknolojilerini, bakım ve güzelleşme ürünlerini sanki gündelik hayatın olmazsa-olmazlarıymış gibi pazarlanabilir hale getirdi.

Bu arada küreselleşme ile zengin ve yoksul ülkeler arasındaki fark hızla açılmakta olup neredeyse uçuruma dönmemektedir. Dünya nüfusunun en zengin % 20'sinin gelirinin en yoksul % 20'ye oranı 1827'de 3 katı iken, bu oran 1990'da 60, 1997'de ise 76 kate çıkmıştır. Bu haliyle 2020 yılında 120 kate çıkması beklenmektedir. Bu makas, zengin ve yoksul ülkeler arasında olduğu kadar aynı ülkenin zengin ve yoksul kesimleri arasında da açılmaktadır.

Karikatür: Dr. Orhan Doğan

Yoksulluk ile sağlık arasındaki çok yakın bir ilişki vardır. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) 2004 yılı sağlık raporuna göre sahra altı Afrika ülkelerindeki 5 yaş altı ölüm hızları sanayileşmiş ülkelerdekilerin 1960 yılında 7 katı iken, 2002 yılında 25 katına çıkmıştır. Gene Afrika'daki ani ölümler Avrupa'nın 16 katı fazladır. Afrika'daki 45-59 yaş gurubu ölümleri 5 kat fazladır ve bu liste uzayıp gitmektedir. Bu istatistikler, yoksul ülkelerin sağlık alanında ne kadar büyük bir ihtiyaç oluşturduğunun da bir göstergesidir. Neredeyse tamamının gelişmiş ülkelerin tekelinde olduğu ilaç ve sağlık gereçleri endüstrisi; araştırma geliştirme faaliyetlerinin bir parçası olan insan denek ihtiyacını, bu yoksul ülkelerde yapmakta olduğu sağlık yardımlarının bir parçası olarak karşılayabilmektedir. Yoksulluğun neden olduğu şartlar nedeniyle hem bireysel hem de toplumsal alanda sağlık için harcama ihtiyacı artarken ne yazık ki harcama için yeterli gelir olmamaktadır. İhtiyacın fazla, imkânların az olduğu her yerde olduğu gibi açık ya da gizli bir sömürü olması kaçınılmazdır.

Sağlığın teknolojiye bağımlılığının daha az olduğu, yerli faktörlerin ve üretimin he-

nüz küreselleşmeye yenilmediği yıllarda; kapitalizmin sağlık endüstrisinde ağırlığı daha hafifti. Günümüzde sermayenin uluslararasılaştığı ve merkezileştiği süreçte; az sayıda küresel şirket, az sayıda üretici ve ihtisas yoğunlaşması, az sayıda dağıtım kanalı ve dengeli sayıda eczane, tıbbi ürün mağazası dünya sağlık sektörünün genel özelliğidir. Sağlık sektörünün büyük kısmını oluşturan ilaç sektöründe 700 milyar dolara ulaşan pazarda ABD, AB ve Japonya'nın öne çıktığı görülmektedir. ABD'nin pazarın içindeki satışların % 42'sini, üretimin % 33'ünü ve araştırma geliştirmenin % 49'unu, ilaç şirketleri arasında ilk 10'a giren 5 büyük şirketinin bulunması, diğer 5 şirketin de yine Avrupa kaynaklı olması; pazarın bir anlamda gelişmiş ülkelere yönetildiğinin bir kanıtıdır.

Doktor Mathias Rath'ın Uluslararası Suçlar Mahkemesine açtığı dava henüz sonuçlanmamıştır ama sağlık sektörünün büyüklüğü, küresel sermaye ve küresel kapitalizm üzerinden bir sömürü olabileceği yorumunu hukuksal bir süreçten çok analitik olarak yapmamızı mümkün kılmaktadır.